

Om vad som förstås med försäkring och försäkringsrörelse

Av f d kammarrättsassessorn Ulf Malmgård

På grund av den s k Hasselbladsaffären infördes 1969 i flygande fläng regler, som skulle förhindra att utländska pensionsförsäkringar skulle vara avdragsgilla på samma sätt som pensionsförsäkringar i svenska försäkringsföretag. Lagstiftningen fick kort sagt den utformningen att begreppet pensionsförsäkring definierades som försäkring tagen i försäkringsföretag som driver rörelse här i landet. Motsatsvis följer att en försäkring på i övrigt lika villkor som meddelats i utländsk försäkringsrörelse är en kapitalförsäkring. Fråga är nu om inte lagens utformning fått icke förutsedda effekter.

Enligt min bedömning följer nämligen av följande uttalanden och stadganden att pension som utbetalas från utlandet från rättssubjekt som huvudsakligen har till uppgift att förvalta pensionsmedel och utbetala pensioner enligt svensk rätt är att betrakta som en utländsk kapitalförsäkring.

Denna något förvånande slutsats har jag dragit av att man vid stiftandet av Försäkringslagen avsiktligt valt att inte definiera begreppet försäkring i lagen utan önskat begreppet skulle utvecklas enligt doktrin och praxis. Begreppet försäkring är därför ett övergripande begrepp som ur svensk synvinkel gäller lika överallt i världen. Försäkringsavtalslagen däremot gäller endast svenska förhållanden och är endast tillämplig i Sverige. Lagen stadgar i korthet att försäkring endast får meddelas om det är tillåtet enligt annan lag eller om vederbörande bolag fått tillstånd enligt lagen.

De andra lagar som är aktuella är t ex lagen om allmän försäkring och lag om understödsföreningar, samt numera lag om tryggnad av pensionsutfästelse m m.

Begreppet försäkring

Det senaste uttalandet på svenska om innebörden av begreppet försäkring har jag återfunnit i Hellners monografi Försäkringsrätt, 1965. Hellner säger där, sid 7 n:

”Försäkringen bygger på gemenskap mellan flera personer som är utsatta för likartade risker. ”Risk” innebär att något är ovisst, att en händelse kan inträffa eller inte. Ibland är det osäkert om händelsen kommer att inträffa någonsin, t ex brand, inbrott eller olycksfall. Ibland är blott tidpunkten osäker, såsom vid dödsfall. Då det kan antagas, att den osäkra händelsen blott kom-

mer att inträffa för någon eller några av dem som är utsatta för likartade risker, kan osäkerheten utjämnas genom att dessa personer sluter sig samman.”

Hellner fortsätter sid 8 n — 9 ö

”Däremot behöver försäkringsskyddet icke nödvändigt avse någon skada eller ens någon för den ersättningsberättigade obehaglig händelse. Man kan t ex teckna en försäkring, enligt vilken man får ersättning om man skulle uppnå åldern av 65 år, och detta innebär inte att man skulle föredraga att inte uppnå denna ålder. ”Händelse” innebär inte heller, såsom framgår av samma exempel, att det inträffar något oväntat avbrott i en kontinuerlig utveckling. Vid livränta är ”händelsen” helt enkelt att den försäkrade fortsätter att leva.”

Av Hellners beskrivning följer att pension som beräknas med hjälp av statistiskt underlag på grundval av gjord avsättning (premie) är en försäkring. Även pensionsavsättningen inom företag är i och för sig försäkringar. Vissa pensionärer får så att säga bidra till andra pensionärers pension genom att de och deras anhöriga dör i förtid, statistiskt sett. Här kan också återopas ett uttalande av försäkringsbolagens riksförbund intaget i K prop 1946:50 sid 275x: ”—:—:(Med) försäkring (kan förstås)—:—: t ex avtal—:—: varigenom en kommun förbinder sig att pensionera sina befattningshavare.”

Min slutsats av de återgivna uttalandena är sålunda att försäkring är ett utomordentligt vidsträckt begrepp.

Begreppet försäkringsrörelse

Pensionslöften i allmänhet är försäkringar, som ovan framgått. I den mån de utbetalas från företag i vilka pensionären arbetat betalas de emellertid inte ut från företag som driver försäkringsrörelse. Företagets förvaltning av pensionsmedlen kan ju inte anses utgöra särskild förvärvskälla. Högsta Domstolen har i brottmål haft att pröva en liknande fråga i det på sin tid mycket uppmärksammade rättsfallet om den s k Volvogarantin. I sin dom fann HD att garantin var ett utflöde av biltillverkningen och inte en självständig verksamhet. Denna osjälvständighet hos garantin (man jämföre legaldefinitionerna av förvärvskällebegreppet) ansågs medföra att Volvo inte drev försäkringsrörelse (NJA 1958 sid 536) och Volvos VD frikändes.

Annorlunda förhåller det sig med verksamheter som endast har till uppgift att förvalta pensionsmedel.

I lag om försäkringsrörelse stadgas:

”Försäkringsrörelse må, där ej annat följer av vad i lag eller författning är stadgat, drivas endast av försäkringsaktiebolag eller ömsesidigt försäkringsbolag, som därtill erhållit tillstånd (koncession).”

Bakgrunden till denna bestämmelse framgår av K prop 1948:50 sid 274— 278. Från dessa sidor kan upplysningen hämtas att de anstalter som dåförtiden regleras i särskild författning var bl a sjukkasse, understödsförening eller annan

förening på vilken lagen om understödsföreningar äger tillämpning. Dessa anstalter driver sålunda försäkringsrörelse även om de såsom ofta är fallet beträffande understödsföreningar avser pensionering eller annat skydd av ett visst företags anställda eller dessas anhöriga, typexempel Apotekssocietets änke- och pupillkassa. Numera har som ovan nämnts tillkommit företagsanknutna pensionsstiftelser.

Departementschefen uttalade ib sid 277 f:

”Förevarande lagstiftning avser den offentligrättsliga regleringen av försäkringsväsendet. Klart är, att begreppen försäkring och försäkringsrörelse icke få givas annan innebörd i den offentligrättsliga lagstiftningen än i lagen om försäkringsavtal. Med det av utredningen föreslagna förbudet att meddela försäkring i annan ordning än i lagen om försäkringsrörelse eller annan allmän lag eller författning är medgiven, säger sig utredningen hava avsett att motverka en tendens att exempelvis genom föreningar förmedla försäkringar. Med utgångspunkt från försäkringsavtalslagens begreppsbestämning skulle bestämmelsen emellertid, såsom försäkringsbolagens riksförbund anmärker, innebära ett generellt förbud mot att icke yrkesmässigt meddela försäkring. Jag är ense med utredningen om att de nyssnämnda utvecklingstendenserna böra stävjas. Men en förbudsregel, sådan som den av utredningen föreslagna, får en väsentligt större räckvidd, i det att den hindrar tillkomsten även av i och för sig önskvärda avtal.

Det synes mig uppenbart, att uttrycket ”driva försäkringsrörelse” icke bör givas en så snäv tolkning som utredningen förutsatt. Jag ansluter mig även härutinnan till riksförbundets ståndpunkt. Tolkas uttrycket på sätt jag här förordat, torde möjlighet finnas att motverka tendensen att bilda juridiska personer, vilka visserligen icke till formen men dock i realiteten driva försäkringsrörelse.”

Ur SOU 1960:11 ang översyn av försäkringslagstiftningen kan följande citeras (sid 125y och f):

”Det har ibland ansetts, att den offentligrättsliga försäkringsrörelselagstiftningen endast äger tillämpning på sådan försäkringsrörelse, som drives affärsmässigt. Enligt de sakkunnigas mening saknas i allt fall numera anledning att göra den begränsningen, att FL äger avseende allenast å affärsmässigt driven rörelse. Flera försäkringsbolags verksamhet drives efter sådana riktlinjer och i sådana former, att det svårligen torde kunna hävdas att rörelsen har en affärsmässig karaktär. Har en försäkringsverksamhet en sådan omfattning, att den kan betraktas såsom rörelse, synes FL i princip böra vara tillämplig på verksamheten oberoende av om rörelsen drives affärsmässigt eller ej. Allmänheten torde ha det behov av skydd, som FL ger, så snart verksamheten får karaktären av rörelse; draget av affärsmässighet synes här vara av underordnad betydelse. I enlighet med det anförda förutsätter de sakkunniga, att den omständigheten att en försäkringsrörelse ej bedrivs på ett affärsmässigt sätt icke i och för sig för rörelsen utanför FL. Först om uttryckligt stöd finnes i lag eller författning för att undantaga en icke affärsmässigt bedriven försäkringsrörelse från FL, faller rörelsen i fråga enligt de sakkunnigas uppfattning utanför nämnda lag. Sålunda följer av 349 § FL jämförd med 1 § understödsföreningslagen, att en icke affärsmässigt bedriven personförsäkringsrörelse kan drivas i understödsföreningens form. Någon ändring häri i frågasättes icke i detta sammanhang.”

Sammanfattning

Som ovan framgått är begreppet försäkring till sin natur mycket vidsträckt, och bland annat innefattar varje form av pensionsutfästelse eller pensionslöfte. Vidare har framgått att lagstiftaren i Sverige valt en begreppsbestämning för försäkringsrörelse, som avsiktligt gjorts mycket vidsträckt (i den mån

begreppet inte från början varit vidsträckt). Man har önskat tvinga fram koncession för att förhindra uppkomsten av avarter i form av försäkringsfonder, försäkringsföreningar m m.

Också av kommunalskattelagen framgår att försäkringsrörelse är ett vidsträckt begrepp. I 54 § f) och g) meddelas nämligen bestämmelser om understödsföreningars beskattning av försäkringsrörelse som bedrivs av föreningarna. Det är inte omedelbart klart för den, som hör talas om någon gammal änke och pupillkassa, att det är en försäkringsanstalt som omtalas. Även de företagsanknutna pensionsstiftelserna faller in under begreppet försäkringsrörelse.

På grund av försäkringsrörelsebegreppets vidsträckta innebörd, det anses t ex ej fordras att rörelseidkaren aktivt värvar kunder och inte vara något hinder mot att han vänder sig till en mycket snäv krets, är i princip alla pensionsfonder i och för sig idkare av försäkringsrörelse. Dessa fonder i Sverige regleras emellertid i särskilda lagar och författningar. Den svenska lagens räckvidd stannar emellertid vid riksgränsen i förevarande fall. Utländska pensionsfonder omfattas inte av svensk lag, men de driver försäkringsrörelse, som alltså är ett mycket vidsträckt begrepp. *Pensioner som utbetalas från dessa fonder i utlandet är sålunda försäkringar utbetalda från utländska idkare av försäkringsrörelse.*

Innehållet i kommunalskattelagen

I 19 § KL stadgas:

”Till skattepliktig inkomst enligt denna lag räknas *icke*: —:—:— belopp, som till följd av försäkringsfall eller återköp av försäkring utgått på grund av kapitalförsäkring;”

I anv till 31 § punkt 1 stycke 18 stadgas:

”Med kapitalförsäkring förstås annan livförsäkring än pensionsförsäkring.”

I anv till 31 § punkt 1 stycke 2 andra meningen stadgas:

”Med pensionsförsäkring förstås försäkring, som inte medför rätt till andra försäkringsbelopp än ålderspension, invalidpension eller efterlevnadspension. För att en försäkring skall anses som pensionsförsäkring fordras vidare, —:—:—, att försäkringen meddelats i en här i landet bedriven försäkringsrörelse.”

Tillämpningen av begreppen försäkring och försäkringsrörelse i beskattningshänseende

I kommunalskattelagen och dess förarbeten har jag ej kunnat finna bestämmelse som definierar begreppet försäkringsrörelse annorlunda än den civilrättsliga och övriga offentlighetslagstiftningen. Förbudet enligt lagen om försäkringsrörelse, att inrätta försäkringsanstalter på annat sätt än i form av försäkringsaktiebolag eller ömsesidiga försäkringsbolag gäller endast Sverige. I utlandet kan försäkringsrörelse drivas på helt andra sätt och det kan

förtjäna att påpekas att det välkända försäkringsföretaget Lloyds i London inte ens är ett bolag utan en samarbetsorganisation för förmögna privatpersoner, som i skiftande grupper slår sig ihop om att bära försäkringsrisker, för att tjäna pengar.

Av citerade stadganden ur kommunalskattelagen framgår e contrario, att en av en utländsk idkare av försäkringsrörelse meddelad försäkring är en kapitalförsäkring, vars utfallande belopp ej föranleder beskattning i Sverige, ens om beloppen utbetalas månadsvis som en pension. Detta andningshål i lagstiftningen har för övrigt påtalats av skatteflyktskommittén i deras genomgång av skatteflyktsmöjligheter. Sverige är i detta hänseende en skatteoas.

På grund härav och då utländska pensionsfonder driver försäkringsrörelse i utlandet skall pensioner från utländska pensionsfonder ej beskattas i Sverige.

Detta är en oväntad och märklig effekt av den lagstiftning som 1969 hastigt kom tillstånd sedan riksbanken (felaktigt) anmält att Victor Hasselblad i utlandet tecknat en pensionsförsäkring som skulle ge honom ett avdrag om 10 Mkr. (Hasselblad tecknade inte någon pensionsförsäkring utan en kapitalförsäkring redan från början.) Även om effekten är oväntad och oönskad är lagen klar och pensioner från utlandet skall inte beskattas i Sverige annat än i fall än då de kommer direkt från företag, men aldrig från pensionsfonder, pensionsanstalter eller andra försäkringsföretag.

Anm.: Det kan finnas anledning att återkomma till frågan om utländska försäkringar och föräkringsrörelser. Kanske någon från läsekretsen vill göra ett inlägg?

Red.